

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2023.03.09>

Zbigniew WÓJCIK*

<https://orcid.org/0000-0003-1578-3119>

**[rec.] Eligiusz Małolepszy, Teresa Drozdek-
-Małolepsza, *Zarys dziejów sportu i turystyki
w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia
Ludowe Zespoły Sportowe (1946–2021),
Wydawnictwo PRYMAT, Białystok 2023, ss. 275***

Jak cytować [how to cite]: Wójcik Z., [rec.] *Eligiusz Małolepszy, Teresa Drozdek-Małolepsza, Zarys dziejów sportu i turystyki w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (1946–2021)*, Wydawnictwo PRYMAT, Białystok 2023, ss. 275, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2023, t. 6, nr 3, s. 163–169.

Upowszechnianie kultury fizycznej w środowisku wiejskim po II wojnie światowej zainicjowano już wczesną wiosną 1946 roku. Trzy lata później w trakcie obrad Głównej Rady Sportu Wiejskiego postanowiono, że organizacje promujące te szczytne idee przyjmą nazwę Ludowe Zespoły Sportowe (LZS). Właśnie tej problematyce poświęcona jest książka *Zarys dziejów sportu i turystyki w działalności Śląskiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (1946–2021)* autorstwa Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej z Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie. Do zaprezentowania efektów badań dotyczących dziejów LZS w różnych okresach historycznych na zmieniającym się obszarze słusznie zastosowano układ mieszany (chronologiczno-rzeczowy). Monografia liczy 275 stron, a jej naukowym recenzentem był dr hab. Dariusz Słapek, prof. UMCS.

* dr, Olsztyńska Szkoła Wyższa w Olsztynie, Wydział Nauk o Zdrowiu, Katedra Wychowania Fizycznego; e-mail: zbigniew.wojcik@osw.edu.pl (autor korespondencyjny)

Warto podkreślić, że znany w środowisku naukowym duet częstochowskich historyków dwa lata wcześniej zakończył badania i wydał zbliżoną tematycznie monografię pt. *Zarys dziejów Gminnego Ludowego Klubu Sportowego Pogoń 1947 Kłomnice (1947–2021)*. Obydwie poświęcone są rozwojowi wiejskiego ruchu sportowego na obszarze województwa śląskiego.

W opracowaniu monografii poświęconej kulturze fizycznej w okręgu śląsko-dąbrowskim wykorzystano źródła archiwalne, drukowane, internetowe, prasę i relacje ustne oraz (szeroko) literaturę tematyczną. Zgromadzony zasób materiałów stanowił dobrze udokumentowaną podstawę teoretyczną podjętych badań. Już ze wstępu Czytelnik dowiedzieć się może, że celem pracy jest przedstawienie zarysu dziejów sportu i turystyki w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1946–2021. Cezurę początkową (1946) – co wydaje się być oczywiste – wyznacza fakt powołania pierwszych ogniw LZS na Ziemi Górnośląskiej i w Zagłębiu Dąbrowskim, natomiast końcową (2021) jubileusz 75-lecia działalności. Był to zapewne jeden z istotnych powodów zainicjowanych przez Autorów analiz. Ważnym wydaje się być fakt, iż w dalszej części wstępu omawiają oni fakty związane z zakresem terytorialnym opisanym w monografii. Wyjaśniają też, że początek rozważań wyznaczać powinien rok 1952, kiedy to na mocy uchwały Głównego Komitetu Kultury Fizycznej utworzono Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe. Szczególnie cenne, a zarazem uzasadnione w zaistniałej sytuacji jest przedstawienie historycznego tła omawianego problemu poprzez ukazanie procesów rozwoju sportu i turystyki w Polsce w XX-leciu międzywojennym w środowisku wiejskim, ze szczególnym uwzględnieniem wsi śląskiej i zagłębiowskiej. Na tej podstawie łatwiej jest przyswoić Czytelnikowi procesy zachodzące w upowszechnianiu wiejskiego sportu po II wojnie światowej. Zauważyć również należy, że region ten zaliczany jest do najbardziej zaludnionych i uprzemysłowionych w Polsce. Nie bez powodu pierwsze ogniewa LZS na Ziemi Górnośląskiej i w Zagłębiu Dąbrowskim zawiązały się rok po zakończeniu działań wojennych. Do najprężniej działających w tamtym okresie zaliczano LZS Barania Wisła. Natomiast pierwsze sukcesy na szczeblu regionalnym i centralnym pojawiły się już na przełomie lat 1947/1948. Podjęte przez Autorów badania odnosiły się do obszaru byłego województwa katowickiego do 1975 roku. Pewien problem pojawił się dopiero po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego kraju (1975), jednakże badacze wyjaśniają, że w prowadzonych analizach uwzględnili zmianę zakresu terytorialnego i włączyli do swoich rozważań obszar województw bielskiego i częstochowskiego. Po następnym podziale administracyjnym (1999) zasięg terytorialny ponownie uległ zmianie i objął obszar województwa śląskiego. Należy podkreślić, że we wstępie zaprezentowano także aktualny stan badań nad podjętą problematyką i podano wykorzystane metody, jak i problemy badawcze. Zakreślono również zarys problematyki omawianej w poszczególnych rozdziałach. Z powyższych względów uznać należy

że konstrukcja wstępu spełnia wszystkie kryteria opracowania o podłożu historycznym.

W rozdziale pierwszym, pt. *Wprowadzenie do dziejów sportu i turystyki na wsi w Polsce do 1939 r. ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego*, E. Małolepszy i T. Drozdek-Małolepsza przedstawiają kulisy ruchu sportowego na polskiej wsi w czasach II Rzeczypospolitej. Powołując się na powszechny spis ludności, dowodzą, że w roku 1921 ówczesna Polska liczyła 27 177 tysięcy mieszkańców, z których ponad 75% żyło w środowisku wiejskim. Dlatego już po odzyskaniu niepodległości podejmowano próby utworzenia instytucji mającej na celu propagowanie aktywności fizycznej. Autorzy wskazują tu na doniosłą rolę, jaką pod tym względem odegrał Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego wraz ze strukturami terenowymi. Podkreślają, że dzięki operatywności zatrudnionych tam urzędników nastąpił intensywny rozwój infrastruktury sportowej, a powodem dostrzegalnego postępu okazała się nie tylko dbałość o kondycję fizyczną społeczeństwa, lecz także problematyka dotycząca obronności państwa polskiego. Z powyższych względów – jak dowodzą Autorzy – w roku 1936 w gminach wiejskich województwa śląskiego sport i rekreację fizyczną uprawiać można było na szeregu boisk, bieżni, kortów tenisowych, strzelnic, w halach gimnastycznych, otwartych pływalniach, przystaniach wioślarskich, skoczniach narciarskich, torach łyżwiarских, saneczkowych i motocyklowych, schroniskach turystyczno-sportowych i ogrodach jordanowskich. Zwracają też uwagę, że w upowszechnianiu aktywności fizycznej w środowisku wiejskim ważną rolę odegrała działalność szkół rolniczych, Wiejskich Uniwersytetów Ludowych, organizacji młodzieżowych, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Strzeleckiego oraz Związku Harcerstwa Polskiego.

Rozdział drugi, pt. *Geneza i rozwój sportu w działalności Ludowych Zespołów Sportowych na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim (1946–1952)*, obejmuje już pierwsze lata Polski Ludowej. Przedstawiono tu uwarunkowania prawno-organizacyjne, na bazie których praktykowane uprzednio wszelkie formy sportu wiejskiego rozwijane m.in. w zakładach rolnych, świetlicach, organizacjach młodzieżowych i uniwersytetach ludowych kontynuować należy pod nazwą Ludowe Zespoły Sportowe. E. Małolepszy i T. Drozdek-Małolepsza podejmują też polemikę z autorami też zawartych w opracowaniach *40 lat Ludowych Zespołów Sportowych* oraz *Ludowe Zespoły Sportowe. Zarys dziejów 1946–1964* w zakresie aktywności fizycznej propagowanej przez organizacje młodzieżowe, towarzystwa sportowe i społeczne w czasach II Rzeczypospolitej. Odmienny punkt widzenia uzasadniają wynikami badań własnych oraz innych autorów zaprezentowanych w przedmiotowej literaturze. W dalszej części tego rozdziału doszukać się możemy okoliczności towarzyszących zawiązywaniu się pierwszych ognisk LZS, opisu uprawianych w nich aktywności sportowych oraz osiągniętych rezul-

tatów. W sposób szczególny wyeksponowano sporty zimowe (LZS Barania Wisła) i zapasy uprawiane w Pogoni Imielin.

Rozdział trzeci, pt. *Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach (1952–1975)*, zgodnie z układem rzeczowym podzielono na trzy podrozdziały: *Rozwój organizacyjny Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły sportowe w Katowicach* (podrozdział pierwszy), *Wychowanie fizyczne i sport* (podrozdział drugi) oraz *Działalność w zakresie turystyki i rekreacji* (podrozdział trzeci). Już na początku podano datę utworzenia wojewódzkiego zrzeszenia, nazwiska przewodniczących, składy personalne zarządów i komisji rewizyjnych funkcjonujących do czasu wdrożenia nowego podziału administracyjnego kraju (1975). Czytelnik doszukać się tu może nazwisk wielu społecznych działaczy i sportowców, wśród których znalazł się m.in. dwukrotny olimpijczyk (skoki narciarskie) Józef Przybyła. Do równie interesujących należą informacje o liczbie kół i członków LZS, źródłach finansowania działalności statutowej, a także inicjatywach dotyczących rozbudowy wiejskiej infrastruktury sportowej. Wskazano tu również na konieczność kształcenia kadry szkoleniowej, dzięki której dynamicznie wzrastała liczba kół, sekcji sportowych i imprez organizowanych przez działaczy Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Katowicach.

W ramach podrozdziału drugiego omówiono zagadnienia współzawodnictwa sportowego. Podczas spartakiad i festynów sportowcy LZS najczęściej rywalizowali w lekkiej atletyce, grach drużynowych, szachach, tenisie stołowym i warcabach. Natomiast w zakresie sportu kwalifikowanego do najprężniej działających w tamtym czasie zaliczany był Ludowy Klub Kolarski Zagłębiak Będzin, LKS-y Klimczok Bystra i Wisła Istebna oraz LZS Mikuszowice – znane z wysokiego poziomu szkolenia w sportach zimowych. Przykładem tego są m.in. olimpijczycy: Antoni Wieczorek (Oslo 1952), Antoni Łaciak (Innsbruck 1964), Józef Kocjan (Grenoble 1968) oraz przywoływany już J. Przybyła (Innsbruck 1964, Grenoble 1968) – narciarstwo klasyczne, oraz Edward Fender, Mieczysław Pawełkiewicz (Innsbruck 1964) i Stanisław Paczka (Grenoble 1968) – saneczkarstwo. Równie interesujący wydaje się fakt, że w katowickich LZS-ach uprawiano także akrobatykę sportową. Wielu spośród śląskich sportowców zdobywało laury w rywalizacji ogólnopolskiej, a najwięcej mistrzów Polski wychował LZS Cieszyn. Jednakże do najpopularniejszych dyscyplin zaliczała się piłka nożna. Taka sekcja istniała zasadniczo w każdym wiejskim kole. Mimo że futbol uprawiano na skalę masową, to w tym współzawodnictwie znaczących rezultatów nie zanotowano. W Wojewódzkim Zrzeszeniu LZS w Katowicach, oprócz wcześniej wymienionych, funkcjonowały także sekcje łucznicze, uprawiano sport strzelecki, podnoszenie ciężarów, kajakarstwo. Podkreślić należy, że istotnym wzmocnieniem wiejskiego ruchu sportowego były szkoły rolnicze. Największą aktywnością wyróżniało się Państwowe Technikum Ogrodnicze w Bielsku-Białej. Najbardziej zasłużonych szkoleniowców, zawodników i działaczy sportowym znakiem jakości Omega na-

gradzała redakcja „Wiadomości Sportowych”. Wielu spośród nich znalazło się na czołowych miejscach w plebiscycie „20 najlepszych sportowców wsi wybranych w XX-leciu LZS” oraz plebiscycie „10 najlepszych sportowców wsi wybranych w XXV-leciu LZS”. Katowickim aktywistom przyznawano również tytuły Zasłużonych Mistrzów Sportu oraz medale Za Wybitne Osiągnięcia Sportowe.

Podrozdział trzeci E. Małolepszy i T. Drozdek-Małolepsza poświęcili działalności turystyczno-rekreacyjnej uprawianej w Zrzeszeniu LZS na terenie województwa katowickiego. Wskazują, iż w działalności tej wyróżniali się członkowie LZS z Rad Powiatowych w Lublińcu, Pszczynie i Rybniku. Istotnym czynnikiem była tu kadra propagująca aktywny tryb życia wśród ludzi pracy Górnego Śląska. Wojaże, wędrowki i peregrynacje cieszyły się dużym zainteresowaniem, a świadczy o tym nie tylko liczba uczestników, lecz także systematyczny wzrost liczby organizatorów i działaczy. W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku aktywność ta tworzyło ok. 270 osób. Największą popularnością cieszyły się zloty (Święto Kupaty) i organizowane corocznie rajdy motocyklowe (Złoty Kask). Natomiast piechurzy podziwiali uroki krajobrazu na Szlaku Beskidzkim (Ustroń w Beskidzie Śląskim – Wołosate w Bieszczadach). Jednym z celów turystyczno-rekreacyjnej aktywności była masowość. Realizację przyjętego uprzednio programu uprawiano m.in. pod hasłem „Poznaj piękno własnego regionu” lub w ramach konkursu „Szlakiem przemian i dorobku wsi”. W sezonie zimowym organizowano szereg imprez pod modnym wówczas hasłem „My się zimy nie boimy”.

Rozdział czwarty, tak pod względem struktury, jak i sposobu przedstawienia treści nie różni się zasadniczo od poprzedniego. Wyodrębniono tu również trzy podrozdziały: *Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Bielsku-Białej* (podrozdział pierwszy), *Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Częstochowie* (podrozdział drugi), *Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Katowicach* (podrozdział trzeci). Autorzy we właściwy sposób przedstawili tu cezury czasowe i z niezwykłą starannością opisali składy zarządów kół na przestrzeni lat, liczbę członków oraz okoliczności działalności sportowej i turystyczno-rekreacyjnej. Nie pominięto najbardziej zaangażowanych działaczy i szkoleniowców, dzięki którym następował systematyczny rozwój niezbędnej infrastruktury umożliwiającej kontynuację procesu szkoleniowego, osiągania wyników na arenie regionalnej, ogólnopolskiej, a stosunkowo często także międzynarodowej – z igrzyskami olimpijskimi łącznie. Dzięki temu każdy z zainteresowanych odnaleźć może koło/klub LZS, który przed laty reprezentował, rodzaje zawodów sportowych i imprez masowych oraz rezultaty współzawodnictwa. Po lekturze zaprezentowanych wyników badań nasuwa się konkluzja, że – tak jak przed laty – do najbardziej popularnych należały gry sportowe, a spośród nich piłka nożna. Z dużym powodzeniem uprawiano też akrobatykę sportową, jeździectwo, judo, kolarstwo, lekkoatletykę, łucznictwo, podnoszenie ciężarów, strzelectwo, szachy, sporty zimowe,

tenis stołowy i zapasy. Zasadniczo odnosi się to do powstałych po roku 1975 nowych województw z siedzibą władz w Bielsku-Białej, Częstochowie i Katowicach. W poświęconym im podrozdziałom Czytelnik w łatwy sposób odnaleźć może interesujące go informacje, zestawić je ze sobą i wyciągnąć stosowne wnioski. Dotyczy to także szkół rolniczych, spółdzielczych i leśnych, które były nie tylko kuźnią kadr dla gospodarki narodowej, ale także istotnym zapleczem sportu wiejskiego. W opracowaniu wskazano też na ważną rolę, jaką w omawianych województwach odgrywały sport masowy, turystyka i rekreacja. Wojewódzkie Zrzeszenia LZS prowadziły w tym celu wypożyczalnie potrzebnego sprzętu. Ważnym elementem aktywizacji ogniw terenowych – jak podnoszą wspomniani już po wielokroć badacze – było współzawodnictwo na „Najlepiej pracujący LZS”.

W opracowaniu rozdziału piątego, pt. *Działalność Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (1999–2021)*, przyjęto podobne zasady. Jego częściami składowymi są również trzy podrozdziały: *Uwarunkowania prawno-organizacyjne i finansowe* (podrozdział pierwszy), *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe* (podrozdział drugi), *Turystyka i rekreacja w działalności Śląskich Ludowych Zespołów Sportowych* (podrozdział trzeci). Zaprezentowane tu przez Autorów wyniki badań dotyczą zasadniczo zbliżonej problematyki. Odnoszą się do współczesnego obszaru, jaki zajmuje województwo śląskie, lecz w czasie późniejszym od omawianych już powyżej rozdziałów. Szczegółowo przedstawiono tu składy personalne zarządów poszczególnych kadencji. Uważny Czytelnik dowiedzieć się może, że śląscy działacze LZS pełnili również odpowiedzialne funkcje w Krajowym Zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie. Ponadto, E. Małolepszy i T. Drozdek-Małolepsza podnoszą, iż w pierwszych latach XXI wieku w kołach i klubach LZS przywiązywano dużą uwagę do rozbudowy i modernizacji infrastruktury sportowej. Dobrym tego przykładem jest m.in. baza LKS Pasjonat Dankowice. W czytelny sposób zaprezentowano tu także proces szkolenia kolejnych pokoleń organizatorów i animatorów sportu wiejskiego, tabelarycznie zaprezentowano liczbę przeprowadzonych imprez sportowych i ich uczestników. Wiele uwagi poświęcono programom „Sportowe Wakacje”, „Sport dla Wszystkich”, „Sport Wszystkich Dzieci”, „Animator Sportu Dzieci i Młodzieży”, wokół których ogniskował się ruch masowy. Równie ważnym zagadnieniem wydaje się fakt, że nie pominięto źródeł finansowania działalności statutowej. Mniej zorientowanego Czytelnika zainteresują z pewnością informacje o początkach kariery sportowej i późniejszych sukcesach m.in. Magdaleny Gwizdoń, Adama Małysza, Piotra Żyły, Tomisława i Wojciecha Tajnerów, Łukasza Kruczka, Jakuba Wolnego czy Aleksandra Zniszczoła. W końcowej części tego rozdziału Autorzy przybliżają efekty współzawodnictwa prowadzonego na terenie Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w wielu dyscyplinach sportowych – nie pomijając aktywności

młodzieży szkolnej kształcącej się w placówkach oświatowych o profilu rolniczym. Omawiają też działalność turystyczną i rekreacyjną.

W ostatnim rozdziale (szóstym) omawianej monografii, pt. *Uznani sportowcy, szkoleniowcy i działacze*, przybliżono sylwetki najbardziej aktywnych członków śląskich LZS. Zawiera on krótkie charakterystyki 52 utytułowanych zawodników, 53 szkoleniowców oraz 121 działaczy. Opracowanie zamyka merytoryczne zakończenie, w którym Autorzy dokonali podsumowania i zwięzłej oceny dziejów sportu i turystyki w działalności Śląskiego Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS. Niezwykle istotną część pracy stanowią szczegółowo opracowane aneksy, a wśród nich wykaz klubów sportowych! Zamieszczono też korelującą z tytułem bibliografię, wykaz skrótów, streszczenie w języku angielskim, spis tabel i fotografii oraz bardzo przydatny indeks nazwisk.

Monografia E. Małolepszego i T. Drozdek-Małolepszej jest wartościowym interesującym uzupełnieniem aktualnego stanu badań w zakresie działalności i upowszechniania sportu, turystyki, rekreacji i krajoznawstwa przez Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe na terenie kraju. Może też być inspiracją do zapoczątkowania podobnych badań w pozostałych województwach, gdzie nie dokonano jeszcze takich analiz i publikacji efektów końcowych.